

Anikó Utasi

Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje odgojitelja, Novi Sad, Srbija
anikoutasi@gmail.com

Bijaše jednom, kako nikad prije nije bilo Tekstualna i vizualna reinterpretacija Grimmovih priča – bajke Aliz Mosonyi s ilustracijama suvremenih mađarskih umjetnica

Pregledni rad / review paper

Primljeno / received 16. 12. 2019. Prihvaćeno / accepted 14. 11. 2020.

DOI: 10.21066/carcl.libri.10.2.4

Grimmove bajke vjerojatno su najpoznatije i najomiljenije priče na svijetu. One su nadahnule ne samo mnoge druge autore bajki nego su vječita inspiracija i ostalim umjetnostima. Postoji mnoštvo književnih adaptacija Grimmovih bajki; tako je Aliz Mosonyi, mađarska književnica za djecu, nanovo ispričala tri bajke: *Csipkerózsika* [Trnoružica] (2007.), *Jancsi és Juliska* [Ivica i Marica] (2007.) i *Piroska és a farkas* [Crvenkapica] (2008.). Zatim je prepričala još nekoliko Grimmovih bajki u knjizi *Egyszer volt, ahogy még sose volt – tizenkét és fél Grimm mese* [Bijaše jednom, kako nikad prije nije bilo – dvanaest i pol Grimmovih priča] (2014.). U ovom se radu analiziraju navedene reinterpretacije klasičnih Grimmovih bajki uspoređujući ih s izvornim Grimmovim tekstovima te se istražuje kako ilustracije u tim knjigama vizualno prikazuju svježije dosjetke, fin humor i moderan jezik Aliz Mosonyi, pri čem se promatra i intermedijalni odnos crteža i teksta u spomenutim knjigama, uočavajući pritom razlike između suvremenih ilustracija i onih kanonskih.

Ključne riječi: Aliz Mosonyi, braća Grimm, bajka, ilustracija, reinterpretacija

Bajke braće Grimm, kao vječita inspiracija, nadahnule su i suvremene književnike koji su se okušali u vlastitim inačicama nastalim na predlošcima priča njemačkih autora. Rad istražuje književne adaptacije Grimmovih bajki mađarske književnice za djecu Aliz Mosonyi, u izdanju nakladničke kuće Pozsonyi Pagony.¹ U analizi pozornost se posvećuje i ilustracijama u navedenim publikacijama koje potpisuju vrsne suvremene mađarske umjetnice: Adrienn Gyöngyösi, Írisz Agócs, Jacqueline Molnár i Kinga Rofusz.

¹ Taj je nakladnik pokrenuo seriju bajki s naznakom da objavljuje priče „starih klasika, u interpretaciji današnjega klasika, s crtežima budućih klasika“.

Grimmove *Kinder- und Hausmärchen* [Dječje i kućne bajke] sigurno su najpoznatija i najprevođenija njemačka knjiga na svijetu, no od objavljivanja prvoga sveska zbirke (1812.) trebalo je proći dosta vremena do prijevoda tih priča i na mađarski jezik. Naime, István Nagy² tek je 1861. godine objavio knjigu prijevoda izabranih bajki pod naslovom *Gyermek- és házi regék*. Relativno kasnu pojavu prvoga prijevoda Grimmovih bajki na mađarski jezik vjerojatno možemo objasniti raširenom uporabom njemačkoga jezika među mađarskom čitateljskom publikom onoga vremena (usp. Lipócziné Csabai 2014: 53).

U proteklih više od sto pedeset godina od prvoga objavljivanja Grimmovih bajki na mađarskom jeziku nižu se razni prijevodi, uglavnom adaptacije, odnosno preradbe. Među njima ističu se zbirke Eleka Benedeka³ i Györgya Rónaya⁴. O uspješnosti tih verzija svjedoče njihova današnja ponovna izdanja.

Ipak, prvi reinterpreteratori Grimmovih priča bila su sama braća, pogotovo Wilhelm koji je radio na jezičnoj stilizaciji i promjeni sadržaja pojedinih priča od jednoga izdanja do drugoga. Naime, Wilhelm je tijekom dugih desetljeća prerađivanja cijele građe ponegdje štogod izostavio iz bajki, a ponegdje štogod dodavao tekstu; ponegdje je pak neke dijelove ublažio, a na nekim mjestima je, dapače, „uzbuđivao čitatelje s više krvi i užasa“, a neke je bajke trajno povukao iz zbirke (Adamik i Márton 2016: 167).⁵ Tako je nastalo posljednje izdanje *Dječjih i kućnih bajki* iz 1857. godine, verzija koju su braća Grimm smatrala konačnom.

Međutim, prvi istinski neokrnjeni, neizmijenjeni i cjelokupni prijevod svih 200 priča *Dječjih i kućnih bajki* dostupan je mađarskim čitateljima tek od 1989. godine, u

² István Nagy (1829. – 1896.), mađarski pisac, novinar. Prvi prevoditelj Goetheova *Fausta* na mađarski jezik (1860.).

³ Elek Benedek (1859. – 1929.), mađarski pisac, novinar, poznat kao „veliki pripovjedač bajki“. Njegov prijevod pod naslovom *Grimm testvérek összegyűjtött meséi* [Sabrane bajke braće Grimm] sadrži 46 bajki, a objavljen je prvi put 1904. godine. Benedek unosi u Grimmove bajke puno emotivnoga naboja, usklika, oslovljavanja i ritma, kao kad piše vlastite priče za djecu. Pojavljuju se i poznate formule mađarskih narodnih priča u njegovoj adaptaciji; čak će događanja smjestiti u mađarski kontekst: sedmi kozličić neće se skriti u kutiju zidnoga sata, nego u škrinju s tulipanima (namještaj mađarskoga seoskoga kućanstva), „muzikaši“ ne idu u Bremen, već u Brašov (tada grad u Ugarskoj), itd. Osim toga, Benedek neznatno modificira priče, najčešće na onim mjestima na kojima mu se izvorni tekst učinio previše grubim. Primjerice, na kraju bajke „Majka Holle“ (naslov kod njega glasi „A serény meg a lusta leány“ [Vrijedna i lijena djevojka]), neće se izliti kotao pun smole na ružnu i lijenu djevojku, nego će se na nju naljepiti lisičja koža! (Grimm 1914).

⁴ György Rónay (1913. – 1978.) bio je mađarski pjesnik, pisac, prevoditelj, esejist, književni kritičar, književni povjesničar; pripadnik takozvane „treće generacije“ časopisa *Nyugat*. Zbirka *Grimm legszebb meséi* [Najljepše Grimmove bajke] u njegovoj je adaptaciji objavljena prvi put 1955. godine. Knjiga sadrži 51 bajku, a zanimljivo je da „Ivice i Marice“ nema među njima. Naime, dugo su godina u Mađarskoj izostavljali tu priču, „štetnu“ za dječju psihu, iz izdanja Grimmovih bajki. Premda uglavnom prati izvorni tekst, Rónay također ponegdje doraduje priče. Primjerice, Snjeguljičina maćeha na kraju će jednostavno pasti mrtva od silnoga bijesa; užarene se željezne papuče ne spominju (Grimm 1963: 132).

⁵ Mađarskim čitateljima sada su dostupne i te izostavljene bajke, njih pedeset, u prijevodu Lajosa Adamika i Lászla Mártona, i to u knjizi *Az oroszlán és a béka – Ismeretlen Grimm mesék* [Lav i žaba – Nepoznate Grimmove priče] (Adamik i Márton 2016).

tumačenju Lajosa Adamika⁶ i Lászla Mártona.⁷ Prevoditelji su kao predložak upotrijebili posljednje izdanje bajki iz 1857. godine.⁸ Cilj im je bio, kako ističu u pogovoru knjige *Gyermek- és családi mesék*, „isključivo vjerno tumačenje izvornih tekstova“ (Adamik i Márton 2005: 665).⁹ Također su na mađarskom pokušali prikazati i „jezičnu složenost i stilske karakteristike braće Grimm“ (Márton 2013).¹⁰ Tako su neke priče dobile i novi naslov, drukčiji od onoga ustaljenoga, već kanoniziranoga. Imena koja su se ukorijenila u mađarskoj uporabi poput „Holle anyó“ [Majka Holle] „Hófehérke“ [Snjeguljica], „Piroska“ [Crvenkapica], „Jancsi és Juliska“ [Ivica i Marica] sad glase „Holle asszony“, „Hófejérke“, „Pirosbúbocska“ i „Jánoska és Margitka“.¹¹ Adamik i Márton napravili su odličan posao što se tiče prijevoda bajki. Međutim, György Kálmán C. (1995) smatra da ne možemo predvidjeti možemo li se naviknuti na ta imena, hoće li postati općepoznata i kad će prijeći u uporabu. Sigurno je da se takvo što još nije dogodilo u tridesetak godina postojanja prijevoda.

Grimmove bajke u postmodernom ruhu

Bez obzira na to – ili možda baš zato – što su sve Grimmove bajke danas u cijelosti dostupne na mađarskom jeziku, iznova se pojavljuju i njihove reinterpretacije. Aliz Mosonyi¹² ispričala je na svoj način priče *Jancsi és Juliska* [Ivica i Marica] (Mosonyi i Agócs 2007),¹³ *Csipkerózsika* [Trnoružica] (Mosonyi i Gyöngyösi 2007),¹⁴ i *Piroska és a farkas* [Crvenkapica] (Mosonyi i Molnár 2008),¹⁵ bajke je u zasebnim knjigama objavila

⁶ Lajos Adamik (r. 1958.), mađarski prevoditelj, urednik, publicist, dobitnik „Prevoditeljske nagrade austrijskoga Ministarstva kulture i umjetnosti“ za 2001. godinu. Adamik je napravio zanimljivu usporedbu: primjerima pokazuje kako su neki mađarski prevoditelji mijenjali završetak „Snjeguljice“ i način stradanja zle kraljice (v. Adamik 2001).

⁷ László Márton (r. 1959.) mađarski je pisac, dramski pisac, prevoditelj, esejist, profesor. Dobitnik je više literarnih nagrada. Neke su od njih: Nagrada „Tibor Déry“ (1991.), Nagrada „Attila József“ (1997.), Prevoditeljska nagrada „Janus Pannonius“ (2013.) i Nagrada „Friedrich Gundolf“ (2017.).

⁸ Prevoditelji obično uzimaju u obzir upravo tu publikaciju. Zato je zanimljivo da se u hrvatskom izdanju *Zlatne Grimmove bajke* (2017.) našao i „Mačak u čizmama“, iako su braća tu priču već od drugoga izdanja *Kinder- und Hausmärchen* izostavila iz zbirke. Ipak, treba napomenuti da je Jack Zipes svoj prijevod na engleski (Grimm 2014) namjerno napravio prema prvomu njemačkomu izdanju (1812. i 1815.), smatrajući navedene priče zanimljivijima od onih kasnijih Grimmovih verzija.

⁹ Prevoditelji su zatim u poboljšanom i proširenom izdanju (2009.) dodali i deset dječjih legendi.

¹⁰ Sve prijevode s mađarskoga jezika u ovom je radu načinila autorica rada.

¹¹ Navedeni nazivi, prema prevoditeljima, više odgovaraju njemačkim izvornima „Frau Holle“, „Sneewittchen“, „Rotkäppchen“ i „Hänsel und Gretel“ (Adamik i Márton 2005: 666). Treba napomenuti da je u mađarskom kontekstu naslov „Crvenkapica“ poznat kao „Piroska és a farkas“ [Crvenka i vuk]. Benedek ga prevodi kao „Piros sapkácska“ [Crvena kapica]. Prihvaćen je prvotni naslov, koji, uostalom, rabi i Rónay.

¹² Aliz Mosonyi (r. 1944.), mađarska je spisateljica, novinarka i dramaturginja. Piše knjige za djecu, pjesme i dramska djela. Dobitnica je Nagrade „Tibor Déry“ (1998.) i „IBBY-jeve nagrade za životno djelo“ (2009.).

¹³ Ilustracije: Írisz Agócs (r. 1977.), mađarska je likovna umjetnica, ilustratorica knjiga.

¹⁴ Ilustracije: Adrienn Gyöngyösi (r. 1976.), mađarska je ilustratorica dječjih knjiga.

¹⁵ Ilustracije: Jacqueline Molnár (r. 1973.), mađarska je grafičarka, ilustratorica dječjih knjiga.

nakladnička kuća Pozsonyi Pagony. Poslije je preradila još nekoliko bajki i zajedno s gore spomenutim trima bajkama objavila zbirku pod naslovom *Egyszer volt, ahogy még sose volt – tizenkét és fél Grimm mese* [Bijaše jednom, kako nikad prije nije bilo – dvanaest i pol Grimmovih priča] (Mosonyi i Rofusz 2014).¹⁶

Aliz Mosonyi smatra se jednom od najvažnijih figura suvremene mađarske dječje književnosti. Beatrix Visy vjeruje da njezine bajke, koje svoj bajkoviti materijal stvaraju transformiranjem i dekonstrukcijom tradicionalne narodne priče, od samoga početka pripadaju onomu preokretu mađarske (dječje) književnosti koji se dogodio sedamdesetih godina 20. stoljeća (Visy 2012: 250).

Naime, Mosonyi je stvorila posve novi žanr jednominutnoga bajkovito-proznoga stiha (Bán 2019). Te minijaturne bajke¹⁷ pravi su dragulj među tisućama bajki do sada prikupljenih u cijelom svijetu (Boldizsár 1998: 736).

Njezine se priče poigravaju žanrovskom tradicijom, zaobilaze ju i preokreću, krše stara pravila igre, ali samo do te mjere da izvorni žanr, priča, ostaje jasno prepoznatljiv. Kao rezultat dobivamo paradu paradoksa, multiplikaciju značenja, apsurd i suptilni (jezični) humor, umjerenu ironiju i razbijanje vrijednosti tradicionalnih bajki. Takva je moderna priča otvorenija, nedovršena, dvosmislenija; njezinu snagu povećavaju neočekivano i nepredvidivo (Visy 2012: 250).

Prema Beatrix Visy Mosonyijine kratke priče mogu se povezati s jednominutnim novelama Istvána Örkénya (Örkény i Réber 1968; Örkény 2012),¹⁸ koje karakteriziraju groteska, apsurdna obilježja, jezična igra i izvrtanje jezičnih stereotipa. Visy povlači paralelu i s postmodernim tekstovima Pétera Esterházyja;¹⁹ oni su također u prozno-poetskom srodstvu s Mosonyijinim bajkama po varijacijskim ponavljanjima. Ipak, ističe Visy, književnica otvara drugu vrstu intertekstualnoga diskursa: njezini arhi-, hiper- i intertekstovi, nasuprot doslovnomu citatu koji rabi Esterházy, mogu se opisati

¹⁶ Ilustracije: Kinga Rofusz (r. 1970.), mađarska ilustratorica knjiga. Zbirka obuhvaća sljedeće priče, prema redosljedu pojavljivanja u zbirci: „Az aranykulcs“ [Zlatni ključ], „A négy nagy tudományú testvér“ [Četiri brata od zanata], „A széttáncolt cipellők“ [Dvanaest princeza i čarobne cipelice], „A tengerimalac“ [Morsko prase], „A brémai muzikusok“ [Bremenski gradski svirači], „A halász meg a felesége“ [O ribaru i njegovoj ženi], „Holle anyó“ [Majka Holle], „A suszter manóí“ [Postolar i vilenjaci], „Jancsi és Juliska“ [Ivica i Marica], „Csipkerózsika“ [Trnoružica], „Piroska és a farkas“ [Crvenkapica], „Hamupipóke“ [Pepeljuga], „Hófehérke“ [Snjeguljica].

¹⁷ Na primjer *Székénymesék* [Ormarbajke] (1985) i *Boltosmesék* [Priče o trgovinama] (1997). U prvoj knjizi glavna „junakinja“ je jedan ormar po imenu Mari [Mare], dok se u drugoj u bajkama redaju razne neobične trgovine i njihovi vlasnici kao protagonisti.

¹⁸ István Örkény (1912. – 1979.), bio je mađarski prozni i dramski pisac. Dobitnik Nagrade „Attila József“ (1955. i 1967.) i Kossuthove nagrade (1973.). Tvorac mađarske groteskne proze svjetskoga književnoga ranga. Njegove *Egyperces novellák* [Jednominutne novele] objavljene su prvi put 1968. godine. Izbor na hrvatskom jeziku vidjeti u časopisu *Forum: mjesečnik Razreda za književnost Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* (Örkény 2012).

¹⁹ Péter Esterházy (1950. – 2016.), bio je mađarski pisac i publicist; osnivač je mađarske Digitalne književne akademije (DIA). Primio je brojne prestižne književne nagrade u zemlji i inozemstvu. Neke su od njih: Nagrada „Tibor Déry“ (1984.), Nagrada „Attila József“ (1986.), Kossuthova nagrada (1996.), Herderova nagrada (2002.), Književna nagrada „Jeanette Schocken“ (Njemačka) (2013.). Njegovi romani i pripovijetke prevedeni su na više od dvadeset jezika i široko su priznati i izvan Mađarske. Mnogi ga smatraju jednom od najznačajnijih figura mađarske postmoderne književnosti.

uz ciljanje, žanrovsko pamćenje i određene (bajkovite) poetske postupke (Visy 2012: 252–254).

U Mosonyijinim reinterpetacijama Grimmovih priča prvo se primjećuje način na koji se mijenja tkivo izvornih bajki. Grimmov umirujući, sanjolički govor i čudesan ritam teksta, kako ih opisuje Rüdiger Steinlein (1993 prema Nagy 2007: 38), naveliko dobivaju na živosti zahvaljujući autoričnim umetnutim dosjetkama, detaljnijim opisima kojima obogaćuje i proširuje „zategnute“, kristalno jasne grimmovske rečenice. Na primjer, u izvornoj priči „Četiri brata od zanata“ braća se kod raskrižja, koje se račva na četiri strane, jednostavno dogovore da će se tu svi ponovno sastati za četiri godine (Grimm 2005: 476). Međutim, Mosonyi tu epizodu opisuje na sljedeći način: „[...] dogovorili su se ispod kojega će se velikoga drveta sastati za četiri godine, u četvrtak, stoga doviđenja!“ (Mosonyi i Rofusz 2014: 8). U originalnoj bajci „Dvanaest princeza i čarobne cipelice“ postoji samo podatak da „bijaše jednom jedan kralj s dvanaest kćeri, jednom ljepšom od druge“ (Grimm 2005: 489), ali od naše autorice saznajemo više i o navikama djevojaka (Mosonyi i Rofusz 2014: 17):

Koliko čipkastih čarapa, izvezenih gaćica, uvijača za kovrčanje kose i trepavica, pudera, parfema, rumenila, lakova, pinceta, kopča, vrpca, što kogvruga²⁰ im je bilo potrebno! I onda još i haljine! I onda još i cipele! To jest radije cipelice! Jer princeze bogme ne nose cipele, već cipelice, isključivo!

Jedno je od obilježja Mosonyijina pripovijedanja nabranje i ponavljanje pojedinih sekvencija kroz cijelu bajku, što pridaje osebujan ritam tekstu. U njezinoj verziji „Trnoružice“ kletva stare i zle vile ne govori da će se djevojka ubosti baš na vreteno (kao u izvornoj priči; Grimm 2005: 206), zato kralj naređuje da svatko donese u dvorište palače „sve bodljive stvari“ koje kod kuće posjeduje: „noževе, vilice, škare, igle, igle za šivanje, pribadače, igle za pletenje, igle za šešire, mačeve, udice, kuke, šestare i vretena“ (Mosonyi i Rofusz 2014: 17), ne bi li ih zakopali u zemlju, u neku golemu jamu.

Nadalje, Aliz Mosonyi u svoje priče unosi i suvremeni razgovorni stil mađarskoga jezika. Rabi sočne, živopisne izraze s osebjnim emocionalnim nabojem, bira riječi iz različitih slojeva vokabulara, čak iz slenga. Primjerice, glagoli „*grasszál*“ ‘ići tamo-amo s hvalisavom, zlonamjernom superiornošću’ (prisan, pomalo zastarjeli izraz) i „*lepuffant*“ (prisan, onomatopejski izraz za ‘upucati jednim hitcem, ukokati’), kao i imenica u atributskoj primjeni „*fityfiritty*“ (šaljiv izraz za ‘sićušno, živahno, brbljavo dijete, naročito djevojčicu’) za klasičnu su bajku neobični izrazi koji na čitatelje djeluju iznenađujuće.

Takav spisateljski postupak možemo uočiti i u svježim dijalozima, u govoru pojedinih junaka, gdje će zablistati i autoričin specifičan humor. Na primjer, u priči „Dvanaest princeza i čarobne cipelice“ vještica kaže vojniku sljedeće: „[...] e, pa sad ću ti ja reći kako se možeš pobrinuti za male beštije“ (Mosonyi i Rofusz 2014: 20), što se „prirodno“ odnosi na princeze. U „Morskom prasetu“ mladić traži još jedan dan ne bi li smislio gdje bi se mogao sakriti, na što će mu princeza odbrusiti: „[p]a izvoli,

²⁰ Autorica u izvorniku rabi riječ *miafene* [‘kogvruga’], što ju je stvorila od mađarske sintagme *mi a fene!* [(za) ‘kog vruga!’].

samo ti razmišljaj, kako već muškarac može razmišljati“ (Mosonyi i Rofusz 2014: 29). Poslije ona ni s ribom nije baš najljubaznija. Riba nije uspjela sakriti mladića, a razgovor između nje i ohole djevojke ide ovako: „Žao mi je, žao mi je“, reče riba i otpliva. ‘Samo nek ti ne bude jako žao, jer ćemo te skuhati za večeru’, povika za njom princeza“ (32). U bajci „Četiri brata od zanata“ braća preotmu princezu od zmaja, koji će, probudivši se i primijetivši da je ostao bez djevojke, zaurlati: „Aaa! Gdje mi je moja princeza?“ (Mosonyi i Rofusz 2014: 13). U „Crvenkapici“ se dobiva uvid i u vukove misli, što u izvornoj Grimmovoj priči nije slučaj. Susret djevojčice i vuka odvija se na sljedeći način (Mosonyi i Rofusz 2014: 88):

I onda odjedanput što vidi? Stajao je pred njom na stazi velik sivi vuk! Crvenkapica ga se nije preplašila, vuk je prijateljski kimnuo glavom te je i pozdravio. „Dobar dan, Crvenkapice!“ „Kakav ljubazan vuk“ pomisli Crvenkapica, „i kako lijepo zna pozdraviti. Odakle znaš moje ime, vuče?“ upita ga Crvenkapica. „Mi, vukovi, znamo ime svakomu“ reče vuk, a usput je pomislio, „koga želimo pojesti.“ „Kako lijepo znaš pozdraviti“ reče Crvenkapica. „Mi, vukovi, pozdravljamo svakoga“ reče vuk, a usput je pomislio, „koga želimo pojesti.“

Nadalje, Mosonyi u svoje priče umeće i elemente modernoga života. Njezini junaci piju kavu, slušaju radio, voze se biciklom. Primjerice, „Trnoružica“ u njezinoj reinterpretaciji počinje ovako (Mosonyi i Rofusz 2014: 74):

Bijaše jednom jedan kralj i jedna kraljica. Kralj je iz dana u dan vladao od jutra do mraka, jedva je ujutro popio kavu s kraljicom, kad je brže-bolje već krenuo u obilazak svojega kraljevstva.

Zatim, njezini „Bremenski gradski svirači“ na kraju bajke ostaju u kući razbojnika, jer tamo su našli, između ostaloga, radioprijemnik, pa mogu slušati „lijepu operu“ (Mosonyi i Rofusz 2014: 39). U priči „Četiri brata od zanata“ poštar pak na biciklu raznosi kraljevo pismo (Mosonyi i Rofusz 2014: 12).

U Mosonyijinim inačicama Grimmovih bajki uopće nema „krvavih detalja“, nijedan lik neće stradati, biti ubijen ili kažnjen. U „Pepeljugi“, primjerice, dok zle sestre isprobavaju cipelice, kraljevski im postolar ne dopušta rezati prste (Mosonyi i Rofusz 2014: 104), a u izvornoj bajci, kao što je poznato, učinjeni su tom zgodom mali „kirurški zahvati“²¹ (Grimm 2005: 109). Podlim maćehinim kćerima na kraju golubice neće isključivati oči (Mosonyi i Rofusz 2014: 104), a u Grimmovoj priči, dapače, one za svoju zlobu i podmuklost bivaju kažnjene upravo tako, tj. sljepoćom do kraja života (Grimm 2005: 110). Dok maćeha u priči „Ivica i Marica“ tek nestaje: „bogme kakve sreće!, napustila je kuću, više se nije vratila“ (Mosonyi i Rofusz 2014: 71), ona u izvornoj priči na kraju umire (Grimm 2005: 80). U „Morskom prasetu“ prosci će pobjeći, neće čekati pogubljenje (Mosonyi i Rofusz 2014: 29). Međutim, kod braće Grimm mladićima, nakon što se nisu uspjeli sakriti tako da ih princeza ne pronade, glave bivaju odsječene i nabijene na kolac (Grimm 2005: 623), itd.

²¹ Kod Grimmovih starijoj sestri cipelica je bila premalena, stoga si je odrezala nožni palac, a mlada je pak odrezala dijelak svoje pete, ne bi li uspjela ugurati nogu u cipelicu.

Aliz Mosonyi, osim toga, ponegdje mijenja i pojedine sastavnice radnje izvornih Grimmovih priča. Na primjer, na kraju bajke „Dvanaest princeza i čarobne cipelice“ vojnik se ženi najmlađom djevojkom, a ne najstarijom (Mosonyi i Rofusz 2014: 26). Kraljici u „Trnoružici“ trinaesta vila, a ne žaba, predviđa rođenje kćerčice (Mosonyi i Rofusz 2014: 75). U „Majci Holle“ pijetao samo zakukuriče dvaput, ne rekavši ništa (Mosonyi i Rofusz 2014: 55, 57), možda i neopravdano jer se time gubi uloga koju ima u izvornoj priči: on najavljuje povratak obiju djevojaka.

Najviše izmjena naspram izvornika uočava se, možda, u „Pepeljugi“ (Mosonyi i Rofusz 2014: 95–104). Pepeljuga ne traži od oca da joj donese prvu grančicu koja mu zapne za šešir kad se bude vraćao s puta. Tako neće ni zasaditi lijeskinu grančicu na majčin grob, a naravno, ni grančica neće izrasti u lijepo drvo. Također, nema ni bijele ptičice koja bi uvijek sletjela na drvo i dobacila upravo ono što bi djevojka poželjela. I svečano ruho stiže joj iz drugih izvora: plesne haljine upakirane su prvo u zlatni pa srebrni, potom u dijamantni orah; orasi joj, inače, padaju u krilo odnekud s neba. Pepeljuga se, bježeći od kraljevića, neće skriti u golubinjak, niti se uspeti na krušku; cipelicu gubi pokliznuvši se na stepenicama, bez obzira na to što stubište prethodno nisu namazali smolom, itd.

Zanimljiv je i završetak priče koji donosi Aliz Mosonyi; ona na kraju dodaje i vlastiti komentar: „[i] žena i njezine dvije kćeri bile su pozvane [na svadbu], ali nisu otišle, sjedile su doma i ponavljale su i ponavljale, ‘Nema pravde, nema pravde’. Međutim, baš je ima, zar ne?“ (Mosonyi i Rofusz 2014: 104).

Sandra L. Beckett (2008: 5) uočava da suvremeni autori prepisuju klasičnu priču „Crvenkapice“ modernom, ako ne i postmodernom estetikom. Postmoderni trendovi književnosti za odrasle potpuno su prožimali i dječju književnost, nastavlja Beckett, tako da se mnoge reinterpretacije za djecu koriste prilično složenim narativnim strukturama i tehnikama.

Takav trend postmodernoga diskursa možemo primijetiti ne samo u „Crvenkapici“ nego i u ostalim ponovno ispričanim Grimmovim pričama iz pera Aliz Mosonyi.

Crvenkapica kao univerzalna ikona

Priča o Crvenkapici je, vrlo vjerojatno, najpopularnija i najviše puta prepričana priča na svijetu, ona plijeni pozornost i raspiruje maštu čitatelja svih uzrasta. Beckett (2008: 1, 8) ističe da Crvenkapica predstavlja univerzalnu ikonu, i da je „revizija“ njezine priče međunarodni fenomen u literaturi za sve dobne skupine.

Ne intrigira samo pisce pojava Crvenkapice i vuka nego i likovne umjetnike. Često nastaju i samostalne slike na tu temu, ne samo kao ilustracije uz priču. Primjerice, spomenuti se likovi pojavljuju na platnima Anne Silivončik i Nicolette Ceccoli te na posebnim grafičkim listovima Hazel Terry. Za potonju umjetnicu Crvenkapica, a pogotovo vuk, znače istinsku strast i neprekidnu inspiraciju. Jean Ache čuvenu je priču pak uvijekovječio u stripu, u maniri poznatih umjetnika, kao što su Giorgio de Chirico, Joan Miró, Henri Rousseau, Pablo Picasso, Bernard Buffet, Fernand Léger i Piet Mondrian.

Naravno, ni Aliz Mosonyi nije mogla odoljeti privlačnosti te priče braće Grimm, te je napisala vlastitu verziju. Možda Crvenkapica predstavlja univerzalnu ikonu, no u raznim preradama priče, kao, uostalom, i u drugim djelima suvremene književnosti za djecu, vuk sve više dolazi do izražaja. Svjedoci smo da se stereotip velikoga zloga vuka polako mijenja; njegov lik postaje sve iznijansiraniji i višeslojniji (usp. Utasi 2019).

Vuk iz „Crvenkapice“ mađarske spisateljice ima i neobičnu naviku. Naime, voli se oblačiti u žensku odjeću! Na kolažu Jacqueline Molnár vidimo ga kako se zadovoljno šepiri ispred zrcala u bakinoj čipkasto haljini, s ružičastim šeširo na glavi i s cipelama visokih potpetica na šapama (Mosonyi i Molnár 2008: 12–13). Vuk u istoj mjeri uživa u presvlačenju i dotjerivanju²² kao i vuk Quentina Blakea na ilustraciji iz *Revoltng Rhymes* [Ob(odv)ratnih rima] Roalda Dahla iz 1982. (primjer Blakeova vuka navodi također i Beckett, 2002: 125–126).

Na spomenutoj ilustraciji Jacqueline Molnár prikazana je i starica koju je netom progutao vuk; vidimo ju u poprječnom presjeku vučjega trbuha. Takvo prikazivanje bake u želudcu životinje postalo je gotovo pravilo u umjetničkom izričaju suvremenih ilustratora („sadržaj“ vučje utrobe katkada je i Crvenkapica, ili pak obje) kao što su András Baranyai, Alan Dalby, Rose Alexandra Forshall, Daniel Montero Galán, Julia Grigorieva, Petr Horáček, Marjolaine Leray, Micao, Inge Nouws, Miguel Tanco, Paloma Valdivia, Hazel Terry i mnogi drugi. Na grafici Katherine Quinn (2018) vuk čak zadovoljno podriguje poslije slasnoga zalogaja, što je umjetnica iz Novoga Zelanda prikazala na stripovski način: iz vukovih usta izlazi oblačić s natpisom: „[b]urp!“, onomatopejskim izrazom za podrigivanje.

Kinga Rofusz u zbirci *Bijaše jednom, kako nikad prije nije bilo...*, u tom iznimno kvalitetnom umjetničkom albumu, kako ga je opisala povjesničarka umjetnosti Emese Révész (2015), spomenutu epizodu prikazuje na suptilniji način. Na ilustraciji koja zauzima cijelu stranicu knjige (Mosonyi i Rofusz 2014: 93) naslikala je spavaćicu (vidi se samo ovratnik, puceta i cvjetni uzorak tkanine), a na sredini slike, u sivo-smeđem krugu (što predstavlja vučji želudac) stoje baka i Crvenkapica. Umjetnica, valja napomenuti, u cijeloj zbirci uz smeđaste nijanse rabi jedino žutu, plavu i crvenu boju. Njezine pomalo nadrealne, „sanjoliike“ slike uvelike podsjećaju na umjetnički svijet Ofre Amit. Na prethodnoj je ilustraciji i sam vuk, a u prikazu Kinge Rofusz više je impozantan i samozatajan negoli strašan. Golema životinja ispunjava gotovo cijelu lijevu stranicu knjige, nalik je mekanom oblaku, nadvisuje crveno drveće bez lišća, a sa susjedne, desne stranice prilazi joj bezbrižno djevojčica s crvenom švicarskom kapom na glavi, prateći plavoga leptirića (Mosonyi i Rofusz 2014: 90–91). Naime, u mađarskom kontekstu Crvenkapica nikada ne nosi crvenu pelerinu s kapuljačom (uostalom, u izvornoj Grimmovoj priči baka joj poklanja samo kapicu od crvena baršuna; Grimm 2005: 121).

²² Na ilustraciji Bethan Woollvin, mlade ilustratorice iz Velike Britanije, vuk je čak na usta nanio crveni ruž. Inače, autorica je slikovnicom-prvijencem *Little Red* [Crvenkapica] (2016) pobijedila na natjecanju Macmillan Children's Book Competition.

Inače, crvena je boja nadahnula mnoge crtače Grimmove „Crvenkapice“ te su svoje crno-bijele ilustracije,²³ ili pak one oskudne bojama, istaknuli crvenim detaljima. Takvi naglasci na ilustracijama te priče uočavaju se od Margaret Ely Webb i Arthura Rackhama s početka prošloga stoljeća pa sve do naših suvremenika. Primjerice, Joanna Asia Concejo, Edward Gorey, Raúl Guridi, Divica Landrová, Marjolaine Leray, Micaio, Arzu Selvitop ili Adolfo Serra dali su se inspirirati crvenom bojom, što prirodno proizlazi već iz samoga teksta bajke.

S druge pak strane, u epizodi u kojoj iščekuje Crvenkapicu, vuk se u krevetu tradicionalno prikazuje u noćnoj kapici i spavaćici. Tako ga je predstavio već i Ludwig Emil Grimm (1825.), također i Gustave Doré na svojoj gravuri (1862.), doduše, načinjenoj uz Perraultovu priču. Ni suvremeni ilustratori ne odustaju od te općenito prihvaćene reprezentacije, ali dodaju svoj osobni, zanimljiv pečat, nerijetko duhovit detalj. Primjerice, vuk Emilie Dziubak (2014) nije stavio na glavu samo golemu noćnu kapicu koju je navukao sve do očiju, već je uzeo u šape i bakino pletivo! Vuk Scotta Gustafsona (2019) povrh svega na spavaćicu je ogrnuo pašminu, a na nos stavio naočale – potonji detalj često uočavamo i kod drugih ilustratora,²⁴ kao i prekrivač rađen u tehnici spajanja krpica (engl. *patchwork*),²⁵ kakvim je i američki umjetnik na svojoj slici „prekrio“ bakin krevet. I dok je zvijer Trine Schar Hymen (1983) na glavu stavila maramu, vuk Mireille Levert (2009) uz spavaćicu nosi mušku, a ne žensku noćnu kapicu.

Kao što smo vidjeli, vuk u Mosonyijinoj reinterpetaciji „Crvenkapice“ bira posve drukčiju odjeću, on ide u krevet u bakinoj čipkasto haljini i u bakinu ružičastom šeširu, no cipele s visokim potpeticama ipak je izuo. Na prednjim šapama ima bijele rukavice, što ih je dodala mašta Jacqueline Molnár, no tekst ih ne spominje (Mosonyi i Molnár 2008: 14–15). Poznati dijalog između njega i djevojčice ide ovako (Mosonyi i Molnár 2008: 15):

„Baš je čudno! Zašto ležiš u krevetu u odjeći,“ pitala je [Crvenkapica], a vuk reče na to, „Da budem lijep!“²⁶ „I zašto imaš na sebi i svoj šešir?“ „Da budem još ljepši,“ reče vuk, i dobro je navukao šešir na njušku. Ali uši su mu virile, i Crvenkapica ih je primijetila. „Baš je čudno! Zašto su bakine uši tako dlakave? I kako su velike! Zašto imaš tako velike uši, bako?“ „Da te bolje čujem!“ reče na to vuk, i hitro ih ugura pod šešir. Ali tada su mu oči izvirile. „Baš je čudno! Kako su bakine oči postale velike,“ pomisli Crvenkapica. „Zašto imaš tako velike oči?“ pitala je. „Da te bolje vidim!“ reče vuk, i brzo pokri oči šeširo, ali tada su mu usta izvirila.

²³ O aktualnosti isključivo crno-bijelih ilustracija svjedoče oni Tomislava Tomića i Mauricea Sendaka. U oba slučaja riječ je o vrhunskim ilustratorima koji su Grimmove priče majstorski uspjeli prenijeti na vizualni jezik.

²⁴ Poput Marte Áltés, Ofre Amit, Nicolette Ceccoli, Elisabette Decontardi, Dubravke Kolanović, Wenera Klemkea itd. Ali već i Arthur Rackham na početku 20. stoljeća predstavlja vuka s bakinim naočalama na nosu.

²⁵ Primjerice, na ilustracijama Glòrie Falcón, Edwarda Goreya, Jacqueline Molnár, Trine Schar Hyman, itd.

²⁶ Ovdje vuk glumi baku, pa bi možda bilo zgodnije kad bi govorio u ženskom rodu. U mađarskom jeziku nemamo rodove, dakle, taj problem ne postoji, premda se u Mosonyijinoj priči vuk zaboravlja, pa pomalo ispada iz uloge jer govori „dubokim, ružnim, vučjim glasom“ (Mosonyi i Molnár 2008: 15).

Ta nam scena u svijesti priziva ilustracije Carla Offterdingera s kraja 19. stoljeća; njegov je vuk zavukao nos ispod deke, samo mu se oči vide, s nedoumicom u pogledu je li uspio dovoljno sakriti svoju vučju narav pred djevojčicom!

Sitoga vuka (nakon što je pojeo baku i Crvenkapicu) ilustratori obično predstavljaju kako s ispućenim trubuhom spava u krevetu. James Marshall (1993) vuka će, umjesto u krevet, smjestiti u naslonjač, gdje on zadovoljno drijema; možemo uočiti i šaljiv detalj na toj ilustraciji: do njegovih nogu otvorena je limena kutija „mentol bombona za poslije ručka“ koju je zvijer ispraznila nakon obilna obroka.

Rjeđe se prikazuje trenutak kad vuk guta svoje žrtve. Trenutak proždiranja bake, primjerice, ovjekovječile su Katherine Quinn, Célia Chauffrey, Federica Ubaldo te Marija Vuletić; Crvenkapicu u raljama zvijeri²⁷ nacrtale su, među ostalima, Claudine Gévrý, Pilar Roca, Doron Sohari te Paloma Valdivia.

Bez obzira na te epizode, u raznim reinterpetacijama „Crvenkapice“ vuk na kraju najčešće ostaje nekažnjen – i živ. Iстина, u verziji Mar Ferrero vuka prebiju šumske životinje (2013), ali će ga baka pronaći ispred svoje kuće onesviještena, pa će ga odvući unutra, odjenut će mu spavaćicu i staviti ga u krevet. Tekst koji je napisala sama ilustratorica prate i njezini izvrsni crteži drvenim bojicama. U Ferrerinoj knjizi javlja se više pripovjedača, a u slikovnici Tobyja Forwarda i Izhar Cohen (2006) pripovijeda sâm vuk; iz njegovih usta doznat ćemo, dakle, „pravu istinu“ što se doista dogodilo s Crvenkapicom. U modernim preradbama čuvene priče uvijek postoji kakav neočekivan obrat ili neobična pojava u odnosu na izvornik. Primjerice, u slikovnici Rachael Mortimer i Liz Pichon (2015) umjesto velikoga zloga vuka, djevojčica susreće slatku malu vučicu.

U Mosonyijinoj verziji djevojčica, u trenutku kad se zajedno s bakom spasi iz „smrdljive tame“ vučje utrobe, ne dopušta lovcu da ubije životinju („[j]oj! Nemojte ga povrijediti, gospon lovac! Tako smo lijepo popričali!“), nego predlaže da mu se smanji želudac jer tako neće biti stalno gladan. Starica se daje na posao krojenja i šivanja, na kraju će vuk dobiti i „jedan prekrasan mali vez“ na trbuhu. Kad se probudi, on će brže-bolje, bez pozdrava, pobjeći kroz prozor u bakinoj najljepšoj haljini i najboljem šeširu (Mosonyi i Molnár 2008: 23–25). Poslije takva završetka, prirodno, Mosonyi izostavlja dodatak o onom nekom drugom vuku,²⁸ što se pojavljuje na kraju izvorne priče.

²⁷ Najšokantniji je i najprovokativniji prikaz proždiranja Crvenkapice možda onaj Benija Montresora (1991) – u njegovoj vizualnoj (re)interpretaciji Perraultove verzije priče vuk je urbani gospodin u odijelu s kravatom i polucilindrom na glavi; poslije ga vidimo, klasično predstavljena, u spavaćici i noćnoj kapici, kako leži u krevetu i trpa u usta Crvenkapičinu glavu, dok joj tijelo visi između njegovih šapa, a ruke se bespomoćno podižu.

²⁸ Naime, „Crvenkapica“ se kod Grimmovih završava dodatnom minijaturnom pričom. Jednom, kad je Crvenkapica opet nosila kolače baki, sreća je nekoga drugoga vuka. Životinja ju je pokušala nagovoriti da skrene sa staze. Djevojčica je, međutim, bila oprezna i držala se puta. Kad je stigla baki, starica je zaključala vrata da vuk ne uđe. Kad je vuk pokušao, nisu progovorili, ni otvorili vrata, pa je vuk napravio nekoliko krugova oko kuće i naposljetku skočio na krov. Namjeravao je pričekati dok Crvenkapica navečer ne krene kući, a potom ju pojesti. Ispred kuće je bilo veliko kameno korito te je baka savjetovala djevojčici da ga napuni vodom u kojoj je ona prethodni dan kuhala kobasice. Crvenkapica je nosila vodu sve dok veliko korito nije bilo sasvim puno. Miris kobasica dopro je do vuka, on je njušio odakle dolazi taj miris, te ispružio vrat toliko da je izgubio ravnotežu i počeo je

Može se zaključiti da je vuk u današnjim reinterpetacijama „Crvenkapice“ često postao glavna zvijezda priče.

U intermedijalnom prostoru

Prema Ágnes Pethő, „tekst“ (pod tim podrazumijeva sve tekstove) je formacija koja se sastoji od vrlo raznolikih i bizarnih kombinacija; nije fiksirana, već je fragmentirana ili se doživljava fragmentarno i u stalnoj je promjeni. Intermedijalnost se, nastavlja Pethő, može tumačiti i kao susret konkretnih tekstova (na primjer, filma i književnoga djela), ali ispreplitanja na razini komunikacijskih kanala također se mogu smatrati intermedijalnošću (na primjer, u odnosu slike i teksta). Ta se spajanja mogu dokučiti u međuprostoru koji upotpunjuje poruku (Pethő 2002: 7–8).

Smiljana Narančić Kovač (2019: 212) ističe da ilustracija, ako je dobro napravljena i smisljena, i u ilustriranim knjigama pridonosi narativnomu značenju te postaje nerazdvojna sastavnica cjeline. Mnogi suvremeni ilustratori (dječjih) knjiga također smatraju tekst i ilustraciju jednako važnima; ilustracija ne bi trebala biti samo popratna grafika, nego bi crtež trebao ponuditi odgovor na priču koju je ponudio pisac. Dakle, ilustracija upotpunjuje književni tekst, dodaje mu značenje. Iz takva specifična „dijaloga“ dvaju različitih medija u ilustriranim knjigama proizlazi „višak“ koji nam pomaže u tumačenju djela i razumijevanju međusobnoga odnosa verbalne i vizualne reprezentacije.

Uvriježeno je mišljenje da je kućica zle vještice u „Ivici i Marici“ načinjena sva od medenjaka. Njezini klasični prikazi nedvojbeno su znatno pridonijeli takvu shvaćanju. Primjerice, Hermann Vogel, Otto Kubel, Fritz Kredel i mnogi drugi tako su je nacrtali. No u izvornoj priči zidovi su joj zapravo od kruha, krov od kolača, a prozori od sjajnoga šećera (Grimm 2005: 77).

Aliz Mosonyi u svojoj reinterpetaciji prati izvorni opis kućice, a za njim se povodi i ilustratorica Írisz Agócs (Mosonyi i Agócs 2007: 15). U njezinu viđenju vješticina kućica uopće nije kitnjasta (kako ju obično predstavljaju ilustratori) – više sličí na povelik okrugli kolač s grožđicama (engl. *muffin*); krov i dimnjak djelomično su obloženi bijelom šećernom glazurom, a ispod nadstrešnice visi samo tanak vijenac načinjen od bombona (14–15).

Ipak, u epizodi s krušnom peći Mosonyijin je tekst različit od izvornoga. Naime, u Grimmovoj priči, kako bi pokazala da je otvor na peći dovoljno velik da i ona može

---

kliziti. Skliznuo je s krova ravno u golemo korito i utopio se. „Tako je Crvenkapica veselo otišla kući i više joj nitko nije mogao učiniti ništa loše“ (Grimm 2005: 124). U reinterpetaciji *Crvenkapice* Jamesa Marshalla (1993), koja inače dosta vjerno prati izvornu priču, ne izostavlja se ni taj detalj, no Marshall ga tumači na sasvim originalan i osebujan način: na posljednjoj stranici sjajne slikovnice ilustrirane s puno humora vidimo djevojčicu kako odbija upustiti se u razgovor sa „strancem“ – ogromnim, zelenim krokodilom. U slikovnici Damira Miloša *Snježni kralj*, s ilustracijama Radovana Devlića, koje je obojio Krešo Skozret, Crvenkapica pak umjesto vuka sreće divlju svinju (1986). Životinji je poznata priča o Crvenkapici i neugodno joj je što se našla na vučjem mjestu. Razgovor između nje i djevojčice prikazan je vizualno kroz pripovijedanje stripom u četiri uokvirena panela. Taj primjer zajedno s drugom pričom o Crvenkapici iz neuobičajne slikovnice triju autora također navodi i Sandra L. Beckett (2014: 144–148).

unutra, vještica se nagne i stavi glavu u peć. Djevojčica ju gurne te se vještica strovali duboko u peć. Marica zatim hitro zatvori željezna vrata i namakne zasun (Grimm 2005: 78). U Mosonyijinoj verziji pak vještica pokazuje kako treba sjesti na pekarsku lopatu (Mosonyi i Agócs 2007: 21):

[...] i onda odvratna vještica reče: „Sad ću dovesti Ivicu iz staje, posjest ću ga na krušnu lopatu i unutra s njim u peć!“ „Na krušnu lopatu? Sjesti na krušnu lopatu? A kako to treba?“ upita na to Marica. „Ni to ne znaš, glupačo! Pa ovako!“

Na ilustraciji, uz navedeni ulomak, vidimo opaku staricu na lopati, Marica ju upravo gura u vatru, a u tom joj pomaže vješticina mačka (20–21). Mačku u priču, naravno, uvodi Írisz Agócs, u tekstu se nigdje ne spominje, a kamoli da bi prešla na stranu nevine dječice. Umjetnica je u toj knjizi crtež napravila u akvarelu, njezinoj omiljenoj tehnici. Ona radi u hitrim potezima, ponekad rabi olovku ili pero za isticanje pojedinih crta, a također se služi i spužvom, ne bi li postigla snažniji učinak zamrljanosti na pozadinskim slikama.

Kinga Rofusz u zbirci *Bijaše jednom, kako nikad prije nije bilo...* također je odabrala prikazati spomenutu scenu iz „Ivice i Marice“. Naslikala²⁹ je vješticu kako sjedi na krušnoj lopati, Marica ju gura prema rubu lijeve stranice (ilustracija obuhvaća dvije cijele stranice knjige), a gore, na suprotnoj strani, visi krletka iz koje je upravo izletjela ptičica prema desnomu rubu knjige; suprotne kretnje i oslobađanje ptice zacijelo aludiraju na upravo stečenu bratovu i sestrinu slobodu (Mosonyi i Rofusz 2014: 72–73). Nije nam poznato je li ilustratorica čitala i izvornu bajku, jer kod braće Grimm postoji usporedba po kojoj je Ivica iskočio iz staje kao što ptica izleti iz krletke kad joj se otvore vratašca (Grimm 2005: 79). Mosonyi tu rečenicu izostavlja.

Jaqueline Molnár također uvodi mačku u vizualno pripovijedanje priče. Naime, na već spomenutoj ilustraciji u kojoj vuk leži u krevetu u bakinoj odjeći i s rukavicama od čipke na prednjim šapama, na pokrivaču drijema mačka, i prilazi joj mišica s cvijetom u ruci. Na sljedećoj slici vuk je već progutao Crvenkapicu (o tom svjedoči njegov napuhani trbuh ispod pokrivača) i zadovoljno hrče. I mačka je još uvijek tu, sjedi do vukovih nogu, samo sad iz njezinih usta viri mišji rep (Mosonyi i Molnár 2008: 14–15, 16–17).

Umjetnica u jednom intervjuu govori o tom kako stvara svoje radove. Prvo na velikim papirima, brzim potezima oboji velike površine privlačnim bojama, a potom, kad koncipira sliku, isiječe dijelove i sastavi kolaž. Naposljetku voli dodati male crteže, tzv. vinjete, nacrtane olovkom (usp. Molnár 2008). Ti crno-bijeli crteži olovkom vrlo su važni, nastavlja u intervjuu Molnár: „[m]ali motivi imaju i svoju priču koja se proteže s jedne slike na drugu. Primjerice, mačka pojede miša kao što je vuk progutao Crvenkapicu“ (isto). Njezin umjetnički postupak i vizualni svijet, inače, priziva pomalo kolaže Beatrice Alemagne.

Mosonyijinu varijantu *Trnoružice* ilustrirala je Adrienn Gyöngyösi (2007). Bajka je „sva u ružičastom“, no umjetnica se, kako sama ističe, trudila izbjeći takvu vrstu

²⁹ Umjetnica slika akrilnim bojama na bijelom papiru.

komercijalnoga kiča, koji, na primjer, nudi Disney. Njegine crteže mnogi smatraju previše modernima, zastrašujućima i smionima, no ona, nasuprot tomu, misli da ih je napravila u tradicionalnijem, klasičnijem stilu (usp. Gyöngyösi 2008). Osim ilustracija u boji, nacrtala je i dvije jednobojne scene (onu uspavlivanja i onu buđenja u kraljevskom dvoru). Kako bi te stranice monokromnoga grafičkoga stila bile serijske, trebala joj je još jedna scena izrađena u istom stilu pa je tako pao izbor na prikaz dvanaest dobrih vila s početka bajke (isto).

Zanimljivo, Lisbeth Zwerger, koja je naslikala nježne akvarele uz Grimmove priče objavljene na njemačkom jeziku (*Brüder Grimm Märchen*, 2012), na sličan način predstavlja kraljevsku palaču iz „Trnoružice“ kao i Adrienn Gyöngyösi. Na snažnoj Zwergerinoj kompoziciji zgrada je u poprečnom presjeku sa svim važnim elementima bajke: u prizemlju se nalazi kuhinja, na prvom je katu dvorana sa ženskim likom, koji sanjalački gleda van kroz prozor; s lijeve strane slike vidimo i stubište, koje vodi u toranj, gdje prijeteći visi vreteno. Kod Gyöngyösi pak vidimo u donjim prostorijama štalu, a na katu tri prostorije: lijevo se nalazi kuhinja (kuhar se upravo sprema ispljuskati momka jer je gurnuo prst u tortu), u srednjoj su sobi kralj i kraljica, a treća odaja pokazuje stube (sa sobaricom koja ih riba). Ilustratorica bilježi trenutak kad se vrijeme zaustavlja, sve je zaleđeno u nepomičnosti. Poslije će Gyöngyösi ponoviti istu ilustraciju, samo sad je ona puna dinamike i poleta: njezini sudionici upravo su otvorili oči i nastavljaju raditi gdje su stali prije sto godina (Mosonyi i Gyöngyösi 2007: 14–15, 22–23).

Suvremene su ilustracije bajki nerijetko pune raznih asocijacija i sitnih detalja (tekst ih ne spominje), koji će čitatelja-promatrača tjerati na razmišljanje: primjerice, na crtežu Edwarda Goreya (Donnelly i Gorey 2010) vidi se Crvenkapica kako se sprema ići baki – upravo s vješalice uzima svoj ogrtač s kapuljačom, a onda nam pogled pada na malu stolicu: na tronošću sjedi lutak (neupitno igračka koja pripada djevojčici), i to mačak u čizmama.

Vječite bajke – odista

Zbirka Aliz Mosonyi *Bijaše jednom, kako nikad prije nije bilo...* ima dobro smišljenu strukturu. Naime, kao prvu bajku autorica je odabrala „Zlatni ključ“, koja je kod Grimma posljednja priča – rekli bismo ne slučajno. U iščekivanju trenutka da dječak otvori željeznu škrinju pa da onda saznamo konačno koja se čudesa nalaze u njoj (tko zna, možda baš neke lijepe priče), možemo iščitati skrivenu poruku braće Grimm o neprolaznosti i trajnosti njihovih bajki. A gdje su stali njemački pripovjedači, nastavlja mađarska književnica. Prvu rečenicu izvorne priče o tom da je jednom zimi sve bilo debelo prekriveno snijegom (Grimm 2005: 658) Mosonyi dopunjuje ritmičnim nabranjem rodbinskih naziva (njih će čarobnih sedam puta ponoviti i uplesti u rečenice te kratke bajke) (Mosonyi i Rofusz 2014: 5–7):

Bijaše jednom takva zima da je snijeg samo padao, bio je već toliki, da takav snijeg još nije vidio nitko, ni moj otac, ni moja majka, ni moj djed, ni moja baka, ni moj pradjed, ni moja prabaka, ni moj prapradjed, ni moja praprabaka, ni ja, ni ti.

Posljednja je bajka u njezinoj zbirci pak „Snjeguljica“ (zapravo onaj dio bajke koji se spominje u naslovu knjige), a koju će ispričati zapravo tako da ju neće ispričati.³⁰ Njezin tekst od svega nekoliko redaka ukomponiran je u ilustraciju Kinge Rofusz, koja se prostire na dvije stranice knjige (Mosonyi i Rofusz 2014: 106–107). Ilustratorica je u nadrealni krajolik (iz poda od kamenih pločica rastu neobična stabla, a na zidu sobe, kao na nebu, sja velik tanjur punoga mjeseca) naslikala sedam stolica različitih veličina i stilova. Na tlu leže glavni rekviziti bajke: kruna i ručno zrcalo, dok na središnjoj stolici vidimo crvenu jabuku – a u prvom planu na stoličici-podnožju šalica je vruće kave.

Tako kratak tekst umjesto cijele bajke čini savršen okvir u kombinaciji s početnom pričom. Ritmičko nabranje rodbinskih naziva također ih povezuje, a spomenuta ilustracija uz „Snjeguljicu“ poklapa se s njezinim tekstem svojim vizualnim „nabranjem predmeta“: nizom naslikanih rekvizita bajke, a opet, ona je vizualno povezana i sa slikom načinjenom uz „Zlatni ključ“. Naime, tu vidimo prilično veliku ključaonicu (Mosonyi i Rofusz 2014: 6); kroz nju možemo baciti pogled na djelić krajolika s istim čudnim stablima, koja smo vidjeli na posljednjoj ilustraciji zbirke. Pogled pomatrača taj tajanstveni otvor jednostavno privlači kao magnet, te nas zajedno s dječakom iz priče (on visi na užetu vezanom za granu drveta) uvlači u bajkoviti svijet s one druge strane.

Pripovijedanje je, dakle, vječno, tomu kontinuiranom ciklusu nema nikad kraja. O tom svjedoče i Mosonyijine priče koje pokazuju da autorica nije mogla odoljeti čaroliji i utjecaju Grimmovih bajki, pa je jednostavno „morala“ napisati vlastitu verziju.

Zaključak

„Svaka usta pričaju na svoj način“, glasi misao vodilja na zadnjim koranicama zbirke *Bijaše jednom, kako nikad prije nije bilo...* koja je posuđena od braće Grimm. Jacob i Wilhelm Grimm u pogovoru drugoga izdanja *Dječjih i kućnih bajki* dižu glas samo protiv takozvanih preradaba bajki koje ih žele uljepšati i poetski dotjerati, ali ne i protiv njihovih slobodnih tumačenja od kojih se rađaju samostalna djela potpuno vezana uz epohu; jer tko bi želio staviti zabranu na poeziju? – pitaju se naposljetku (Grimm 1819: XIX).

Reinterpretacije Aliz Mosonyi, kako smo vidjeli, podosta se razlikuju od kanoniziranih, izvornih Grimmovih priča. Svaku ponovno ispričanu Grimmovu bajku više možemo shvatiti kao svojevrsnu adaptaciju, zasebno djelo. Sigurno da u preradbama najviše može uživati čitatelj koji dobro poznaje izvorne priče. Zasad te verzije usporedno egzistiraju jedne pored drugih, a hoće li analizirane reinterpretacije ostati trajne vrijednosti i postati dio mađarskoga kanona, pokazat će vrijeme.

³⁰ Tekst navodim u cijelosti u vlastitom prijevodu: „Bijaše jednom jedna velelijepa mala princeza imenom Snjeguljica. Da je ta veleljepota poslije donijela toliko, ali toliko nevolje, to znaju i drugi, ne samo ja. Tvoj prapradjed je to ispričao tvojemu pradjedu, tvoja praprabaka tvojoj prabaki, tvoja prabaka tvojemu djedu, tvoj pradjed tvojoj baki, tvoja baka tvojoj majci, tvoj djed tvojemu ocu. Ili može biti da nije bilo tako, nego tvoj prapradjed je ispričao tvojoj prabaki, tvoja praprabaka tvojemu pradjedu, tvoj pradjed tvojemu djedu, tvoja prabaka tvojoj baki, tvoja baka tvojemu ocu, tvoj djed tvojoj majci. Oni će već ispričati tebi. Samo ti čekaj.“ (Mosonyi i Rofusz 2014: 106).

Što se vizualne reinterpetacije Grimmovih bajki tiče, spomenute mađarske umjetnice tumače Mosonyijine priče vlastitim, prepoznatljivim vizualnim jezikom. Sadržaj tekstualnoga materijala prezentiraju tako da ilustracije ne samo da odgovaraju tekstu, nego ga dodatno pojačavaju i dopunjuju. Ponekad su još uvijek vjerne nekim tradicionalnim prikazima primjenjujući ih, doduše, tek s malim osobnim izmjenama. Prisutna su i neka nova vizualna rješenja od kojih su, čini se, neka već krenula k internacionalnoj kanonizaciji, poput sad već široko rasprostranjenoga prikaza bake i Crvenkapice u vučjem trbuhu.

Ako svaka usta pričaju na svoj način, onda – dodat ćemo – i svaka ruka slika na svoj način, te zasigurno možemo zaključiti: vječite Grimmove priče ostaju i dalje trajno nadahnuće i za pisce i za ilustratore.

Popis literature

Primarna literatura

- Dahl, Roald. 1982. *Revoltin' Rhymes*. Ilust. Quentin Blake. London: Jonathan Cape.
- Dziubak, Emilia. 2014. *Le Petit Chaperon rouge*. Paris: Éditions Fleurus.
- Ferrero, Mar. 2013. *Lo que no vio Caperucita Roja*. Madrid: Edelvives.
- Forward, Toby i Izhar Cohen. 2006. *The Wolf's Story. What Really Happened to Little Red Riding Hood*. London: Walker Books.
- Grimm, Jacob i Wilhelm Grimm. 1819, 1822. *Kinder- und Hausmärchen*. Prema izdanju: 2. Auflage, 3 Bände, Berlin: Verlag Reimer, 1819 und 1822. . <https://orka.bibliothek.uni-kassel.de/viewer/image/1433243665004_2/7/> (pristup: 3. ožujka 2019.).
- Grimm. 1861. *Gyermek- és házi regék, I-II* [Dječje i kućne bajke]. Prev. István Nagy. Pest: Engel és M. (Lauffer).
- Grimm. 1914. *Grimm testvérek összegyűjtött meséi* [Sabrane bajke braće Grimm]. Prev. Elek Benedek. Prema izdanju: Budapest: Lampel R. Kk. (Wodianer F. és Fiai) R. T. Könyvkiadóvállalata. <<http://mek.oszk.hu/10100/10149/10149.htm>> (pristup 17. veljače 2019.).
- Grimm. 1963. *Grimm legszebb meséi* [Najljepše Grimmove bajke]. Četvrto izdanje. Adapt. György Rónay, ur. Tamásné Varga, ilust. Emmy Róna. Budapest: Móra Ferenc Könyvkiadó.
- Grimm, Jacob i Wilhelm Grimm. 2005. *Gyermek- és családi mesék* [Dječje i kućne bajke]. Četvrto izdanje. Prev. Lajos Adamik, László Márton. Ilust. Ludwig Richter. Budapest: Magvető Könyvkiadó.
- Grimm. 2014. *The Original Folk and Fairy Tales of the Brothers Grimm: The Complete First Edition*. Prev. Jack Zipes, Ilust. Andrea Dezső. Princeton i Oxford: Princeton University Press.
- Grimm, Jacob i Wilhelm. 2017. *Zlatne Grimmove bajke*. Prev. Jakov Lovrić et al. Ilust. Jelka Godec Schmidt. Zagreb: Mozaik knjiga.
- Donnelly, James i Edward Gorey. 2010. *Three Classic Children's Stories: Little Red Riding Hood, Jack the Giant-Killer, and Rumpelstiltskin*. Portland: Pomegranate.
- Gustafson, Scott. 2019. *Little Red Riding Hood* [ulje na platnu]. <<https://www.scottgustafson.com/little-red-riding-hood>> (pristup 2. travnja 2019.).
- Leveret, Mireille. 2009. *Le Petit Chaperon rouge*. Montréal: Éditions Imagine.
- Marshall, James. 1993. *Red Riding Hood*. New York: Puffin Books.

- Miloš, Damir, Radovan Devlić i Krešo Skozret. 1986. *Snježni kralj*. Ilustr. Radovan Devlić, Krešo Skozret. Zagreb: Naprijed.
- Mortimer, Rachael i Liz Pichon. 2015. *Red Riding Hood and the Sweet Little Wolf*. London: Hodder Children's Books.
- Montresor, Beni. 1991. *Little Red Riding Hood*. The original story by Charles Perrault. With an introduction by Luciano Pavarotti. New York: Doubleday.
- Mosonyi Aliz i Ágnes Háy. 1985. *Szekerénymesék* [Ormar-bajke]. Budapest: Magvető Könyvkiadó.
- Mosonyi Aliz i József Pintér. 1997. *Boltosmesék* [Priče o trgovinama]. Budapest: Magvető Könyvkiadó.
- Mosonyi, Aliz i Adrienn Gyöngyösi. 2007. *Csipkerózsika* [Trnoružica]. Budapest: Pozsonyi Pagony Kft.
- Mosonyi, Aliz i Írisz Agócs. 2007. *Jancsi és Juliska* [Ivica i Marica]. Budapest: Pozsonyi Pagony Kft.
- Mosonyi, Aliz i Jacqueline Molnár. 2008. *Piroska és a farkas* [Crvenkapica]. Budapest: Pozsonyi Pagony Kft.
- Mosonyi, Aliz i Kinga Rofusz. 2014. *Egyszer volt, ahogy még sose volt – tizenkét és fél Grimm mese* [Bijaše jednom, kako nikad prije nije bilo – dvanaest i pol Grimmovih priča]. Ilust. Kinga Rofusz. Budapest: Pozsonyi Pagony Kft.
- Örkény, István i László Réber. 1968. *Egyperces novellák* [Jednominutne novele]. Budapest: Magvető Könyvkiadó.
- Örkény, István. 2012. Što je groteskno? [Arról, hogy mi a groteszk]. Prev. Franciska Čurković-Major. Savjestan čitatelj [Egy lelkiismeretes olvasó]. Prev. Lilla Trubics. Čovjek čezne za toplinom [Az ember melegségre vágyik]. Prev. Mirta Maltar. Nočna mora [Rossz álom]. Prev. Diana Cvetko. Često se u zamršnijem stvarima dobro razumijemo, no događa se da se oko najjednostavnijih pitanja ne možemo složiti [Sokszor a legbonyolultabb dolgokban is jól megértjük egymást...]. Prev. Lunja Grgić. *Forum: mjesečnik Razreda za književnost Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 51 (84/10–12/listopad-prosinac): 1226–1240.
- Schart Hyman, Trina. 1983. *Little Red Riding Hood*. New York: Holiday House.
- Quinn, Katherine. 2018. *Little Red*. <<https://www.katherinequinn.nz/little-red>> (pristup 27. ožujka 2019.).
- Woollvin, Bethan. 2016. *Little Red*. Atlanta: Peachtree Publishers.
- Zwenger, Lisbeth (odabrala i ilustrirala). 2012. *Brüder Grimm Märchen*. Bargteheide: Minedition.

Sekundarna literatura

- Adamik, Lajos. 2001. Hússzaggal tetszik parancsolni, vagy anélkül? [Zapovijedate li s mirisom mesa, ili bez njega?]. *Eső, irodalmi lap* (2). <<http://www.esolap.hu/archive/12/280.html>> (pristup 6. ožujka 2019.).
- Adamik, Lajos i László Márton. 2005. Utószó [Pogovor]. U: Jacob Grimm i Wilhelm Grimm. *Gyermek- és családi mesék* [Dječje i kućne bajke]. Četvrto izdanje. Prev. Lajos Adamik, László Márton. Ilust. Ludwig Richter, 659–672. Budapest: Magvető Könyvkiadó.
- Adamik, Lajos i László Márton. 2016. Az ismeretlen ötven árnyalata: A *Gyermek- és családi mesék* kiostált darabjai [Pedeset nijansi nepoznatoga: izostavljeni dijelovi *Dječjih i kućnih bajki*]. [Pogovor]. U: Grimm. *Az oroslán és a béka (Ismeretlen Grimm mesék)* [Lav i žaba – Nepoznate Grimmov priče]. Prev. Lajos Adamik, László Márton, 165–170. Budapest: Kalligram.

- Bán, Zoltán András. 2019. Mosonyi Aliz: Boltosmesék [Aliz Mosonyi: Priče o trgovinama]. *Magyar Narancs* (14. veljače). <<https://magyarnarancs.hu/konyv/mosonyi-aliz-boltosmesek-118058>> (pristup 18. prosinca 2019.).
- Beckett, Sandra L. 2002. *Recycling Red Riding Hood*. New York and London: Routledge.
- Beckett, Sandra L. 2008. *Red Riding Hood for All Ages: A Fairy-tale Icon in Cross-cultural Contexts*. Detroit: Wayne State University Press.
- Beckett, Sandra L. 2014. *Revisoning Red Riding Hood Around the World: An Anthology of International Retellings*. Detroit: Wayne State University Press.
- Boldizsár, Ildikó. 1998. Egyszer bolt, hol nem bolt...: Mosonyi Aliz: Boltosmesék [Bijaše jednom, gdje ne bješe jedna trgovina...: Aliz Mosonyi: Priče o trgovinama]. *Holmi* 10 (5): 734–736.
- Gyöngyösi, Adrienn. 2008. *A modern királylány* [Suvremena princeza]. Razgovarala Hanna Győri. <<https://www.pagony.hu/a-modern-kiralylany>> (pristup 13. veljače 2019.).
- Kálmán C., György. 1995. A nagy Grimm [Veliki Grimm]. *Beszélő Online* 7 (13): 33–34. <<http://beszelo.c3.hu/cikkek/a-nagy-grimm>> (pristup 9. ožujka 2019.).
- Lipócziné Csabai, Sarolta. 2014. Magyar-német filológiai kapcsolatok a Grimm-fivérek tevékenységének hatása tükrében [Mađarsko-njemački filološki odnosi u svjetlu utjecaja djelovanja braće Grimm]. *GRADUS* 1 (1): 48–55. Kecskemét: Kecskeméti Főiskola.
- Márton, László. 2013. *A Grimm-testvérek meséiről* [O bajkama braće Grimm]. Prev. s njemačkoga izvornika: autor. Budapest: Goethe-Institut. <<https://www.goethe.de/ins/hu/hu/kul/mag/20605326.html>> (pristup 4. ožujka 2019.).
- Molnár, Jacqueline. 2008. *Macerás ügyek – interjú Molnár Jacqueline-nal* [Problematične stvari – intervju sa Jacqueline Molnár]. Razgovarala Hanna Győri. <<https://www.pagony.hu/maceras-uygek-interju-molnar-jacqueline-nal>> (pristup 15. veljače 2019.).
- Nagy, Ilona. 2007. A Grimm testvérek mesegyűjteményéről [O zbirci bajki braće Grimm]. *Ethno-lore. Az MTA Néprajzi Kutatóintézete Évkönyve* 24: 3–50.
- Narančić Kovač, Smiljana. 2019. The Status of Illustrations in Croatian Translations of Children's Classics. *Umjetnost riječi* 63 (3–4): 211–230.
- Pethő Ágnes. 2002. Szövegek a médiumok „között” [Tekstovi „između” medija]. [Predgovor]. U: *Képvátelek. Tanulmányok az intermedialitás tárgyköréből*, priredila Pethő Ágnes: 7–13. Kolozsvár: Scientia Kiadó.
- Révész, Emese. 2015. Más-képek tündérekről és szörnyekről: Újabb gyermekkönyveink illusztrációiról [Drukčije slike o vilama i čudovištima: o ilustracijama naših novijih dječjih knjiga]. *Bárka Online* (6. veljače 2015). <<http://www.barkaonline.hu/papirhajo/4501-ujabb-gyermekkonyveink-illusztracioirol>> (pristup 13. veljače 2019.).
- Utasi, Anikó [Анико Ч. Уташи]. 2019. Црвенкапа и слатка мала вучица: лик вука у савременим књигама за децу. *Детињство* [Childhood] 45 (3): 12–21.
- Visy, Beatrix. 2012. Mese, mese, mátká – a Mosonyimesék működésének tágabb horizontja: Mosonyi Aliz: magyarmesék [Priča, priča, pričica – širi horizont funkcioniranja Mosonyijinih bajki: Aliz Mosonyi: mađarske priče]. *Holmi* 24 (2): 249–254.

Anikó Utasi

Preschool Teacher Training College, Novi Sad, Serbia

Once Upon a Time, It Happened as It Never Happened Before...

Textual and visual reinterpretation of the Grimms' fairy tales – Aliz Mosonyi's tales with illustrations by contemporary Hungarian artists

The immense popularity of the fairy tales written by the brothers Jacob and Wilhelm Grimm is not decreasing with time. This can be proven by the fact that so many of our contemporaries cannot resist the magic and strong influence of these eternal fairy tales, simply feeling the need to write their own versions. Aliz Mosonyi, a children's writer from Hungary, decided to retell the following famous stories in her own way: *Csipkerózsika* [Sleeping Beauty] (2007), *Jancsi és Juliska* [Hansel and Gretel] (2007), and *Piroska és a farkas* [Little Red Riding Hood] (2008). Later, Mosonyi also retold a few other fairy tales of the great Germans in her book *Egyszer volt, ahogy még sose volt – tizenkét és fél Grimm mese* [Once Upon a Time, It Happened as It Never Happened Before – Twelve and a Half Grimms' Fairy Tales] published by the Budapest publisher Pozsonyi Pagony in 2014. This study analyses the mentioned reinterpretations of Grimms' fairy tale classics by comparing them to the original texts by the Grimms on the one hand, and, on the other hand, by exploring how illustrations depict fresh witty remarks, subtle humour and thus visually complement the contemporary language that Aliz Mosonyi uses. The author also examines the intermedial relationship between text and illustrations in the mentioned books, especially in terms of the differences between modern illustrations and those considered as classic ones.

Keywords: Aliz Mosonyi, the Grimm brothers, fairy tale, illustration, reinterpretation